

PARTİ İÇİ DEMOKRASİ AÇISINDAN ADAY BELİRLEME YÖNTEMLERİ

Dr. Murat YANIK*

Giriş

Aday belirleme yöntemi, Türk demokrasisinin ve Siyasi Partiler Huku-ku'nun ciddi sorunlarından ve parti içi demokrasinin en önemli ölçütlerinden¹ birisidir. Seçilen yönteme göre, bazen siyasi sistemin işleyişi ve parti içi demokrasinin uygulanması gerçekleşmeyebilmekte ve siyasi süreç sağlıklı işlemeyebilmektedir. Nitekim Anayasa Mahkemesi verdiği bir kararında bu olguya vurgu yaparak, "...aday belirlemesi parti içi demokrasiyi doğrudan ilgilendirir..." demiştir².Gerçekten nasıl ki partiler, demokrasinin vazgeçilmez unsuru ise, aday belirleme yönteminin demokratik olması da, parti içi demokrasinin vazgeçilmez unsurudur. Dolayısıyla bu konu ulusal iradenin oluşmasında ve partiler demokrasisinin gerçekleşmesinde çok önemli bir yere sahiptir.

Batı demokrasilerinde de partilerin aday belirleme usulleri çok çeşitlidir. Bu bağlamda bir uçta, adayların bütün partili seçmenlerin veya taraftarların oylarıyla belirlenmesi, öteki uçta da adayların tek başına parti lideri tarafından belirlenmesi düşünülebilir. Bu iki uç arasında ise adayların seçim çevresindeki tüm parti üyelerince belirlenmesi, seçim çevresindeki parti üyelerinin bir bölümünce belirlenmesi, partinin yerel örgütünce belirlenmesi, partinin

---

* İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Anabilim Dalı.

1 ZEUNER, Bodo, Innerparteiliche Demokratie, Colloguium Verlag, Berlin 1969, s. 108.

2 Yine aynı kararında mahkeme önseçimin, "...demokratik bir yöntem olan, parti üyelerinin önemli ölçüde artıran, katılımı sağlayan..." bir niteliğe sahip olduğunu belirterek "...partilerin elinden parti içi demokrasiyi gerçekleştirci, genişletici ve güçlendirici böyle bir yöntem alınamaz..." demektedir. E. 1987/23, K. 1987/27, Kt. 9. 10. 1987, AMKD., S. 23, s. 382-384.

ulusal düzeydeki merkez karar organınca belirlenmesi ve ulusal düzeydeki parti içi hiziplerin liderlerince belirlenmesi gibi çeşitli usuller vardır. En yaygın yöntem, adayların seçim çevresi parti örgütü üyelerinin bir bölümünce belirlenmesidir. Bu sistem, İngiliz Muhafazakâr ve İşçi partilerinde, Fransız Komünist ve Sosyalist partilerinde, tüm Alman, İrlanda ve Norveç partilerinde, başlıca Belçika, Hollanda ve İtalyan partilerinde uygulanmaktadır. Bu sistemde aday belirleme yetkisinin, partinin yerel örgütleriyle merkez organları arasında bir şekilde bölüşülmesi de mümkündür. Adayların parti merkez organlarınca belirlenmesi yöntemi daha az yaygın olmakla birlikte iki büyük Fransız merkez-sağ partisinde, Avusturya Sosyalist Partisi'nde, başlıca İsrail partilerinde, adayların bir bölümü için başlıca İtalyan ve İrlanda partilerinde uygulanmaktadır. Bununla beraber, adayların belirlenmesinin sadece parti liderine bırakılması, batı demokrasilerinde çok nadir görülen bir durumdur. Yunanistan'da 1977 yılında Yeni Demokrasi Partisi kongresi, bu yetkiyi parti liderine vermeyi kararlaştırmıştır, aynı uygulama, PASOK'ta da görülmektedir. Günümüzde Türkiye'deki siyasi partiler ise, adaylarını ya merkez organlarınca, ya da seçim çevresi örgütü delegelerinin katıldığı yoklamalar yoluyla belirlemektedirler. Bu yöntemlerden her ikisinin de aday belirlemede oligarşik bir denetimi içerdiği kuşkusuzdur ve her ikisi de çoğu zaman haklı şikâyetlere konu olmaktadır³. Ancak, Türkiye'de adayların gerçekte parti liderliğince belirlendiği de tartışılmayacak bir gerçektir.

Aslında aday belirleme yönteminde temel sorun, bu işlemin niteliğindedir. Bazılarına göre bu işlem tıpkı seçimler gibi kamusal bir nitelik taşımaktadır. Bu nedenle adayları geniş bir taraftarlar veya üyeler kütlesine seçtirmek gerekir. Diğer bir kısım yazarlar ise, aday belirleme işleminin esas olarak partinin bir iç işi olduğunu düşünmektedirler. Bu nedenle de partiler, aday belirleme yöntemini kendi içinde serbestçe saptamalıdır⁴.

Yüksek Seçim Kurulu da Anayasa Mahkemesi gibi verdiği bir kararda aday belirleme işleminin "tamamıyla partilerin iç münasebetlerini ilgilendiren bir husus" olduğunu belirtmektedir⁵. Bu yaklaşım öğretilerde eleştirilmiştir. Araslı'ya göre aday belirleme yöntemi partilerin iç işi olarak görülmemeli,

---

3 Siyasi Partilerin Aday Belirleme İşleri, Siyasi Partiler ve Demokrasi Sempozyum, Tesav, 1999.

4 ÖZBUDUN, Ergun, Siyasi Partiler, Sevinç Matbaası, Ankara 1979, s. 99.

5 R. G. 6. 09. 1973, S. 14647.

yasalarla düzenlenmelidir. Çünkü bu konuyu partilerin özgür düzenlemesine bırakmak, demokratik rejimlerin kucağında, antidemokratik uygulamaların gelişmesine yardım etmektir⁶.

Schattschneider'e göre ise, aday gösterme yöntemi partiler açısından temel bir öneme sahiptir ve aday gösterme yönteminin niteliği, partinin niteliğini belirler. Bir partide aday gösterme yetkisi kimde ise partinin esas sahibi odur.⁷ Ayrıca belirtmelidir ki, nasıl ki partiler ülke bazında demokratik seçim yarışında iseler, aynen onun gibi gruplar ve aday adayları da parti içinde yarışmaktadırlar. Parti içindeki yarışların galipleri seçimlerde halkın onayına sunulmaktadır. Bu açıdan adayların belirlenmesi işlemi, genel seçimlerin sonucunu tayin ve etkileme bakımından siyasi sürecin en önemli safhasını oluşturur.⁸

Bu yüzden adayların nasıl ve kim tarafından tespit edileceği sorunu, tüm demokratik ülkelerde, parti merkezleri ile yerel örgütler arasında devamlı çatışma konusu olmuştur. Aday belirleme yetkisi parti merkezine verilirse, bu durum hem siyasi katılımı sınırlayacak, hem de partilerdeki oligarşik merkezi yapıyı güçlendirecektir. Bu sakıncayı önleyen ve aday belirleme yetkisini tamamen yerel örgütlere ve parti üyelerine veren yöntem ise önseçimdir.⁹ Önseçimin dışında başka aday belirleme yöntemleri de vardır. Bu yöntemlerin temel özelliği aday belirlemenin partinin bir iç işi olarak kabul etmeleri ve bazı hukuksal kayıtlamalar dışında partilere bu konuda seçme özgürlüğü vermeleridir.

Ülkemizde 1961 Anayasası öncesi aday belirleme yöntemi her partinin kendi iç sorunu olarak kabul edilmişti. Ancak daha sonraki 648 ve 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunları'nda bu konu ayrıntılı olarak düzenlenmiştir¹⁰. Aday tespit yöntemi olarak önseçim kurumu böylece ülkemizde ilk

---

6 ARASLI, Oya, Adaylık Kavramı ve Türkiye'de Milletvekili Adaylığı, Sevinç Matbaası, Ankara 1972, s. 130.

7 ÖZBUDUN, s. 99. Tarihsel olarak parti adaylarını önceleri parti lideri ve yakın çevresi belirliyordu. Daha sonra bu işlemi parti örgütü yapmıştır. ARASLI, s. 69-70.

8 ABADAN, Yavuz, Siyasi Partiler Kanunu, AÜSBFD., c. 21, No: 3, 1966, s. 202.

9 ÖZBUDUN, s. 101.

10 1982 Anayasası döneminde çıkarılan SKP'nda önseçim, zorunlu bir aday belirleme yöntemi olarak ayrıntılı olarak düzenlenmişti. Bununla beraber, 1982 Anayasası'nın mimarlarından ve dönemin Anayasa Komisyonu Başkanı Aldıkaçtı, Önseçim konusunda

defa 648 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 29. maddesi ile Siyasi Partiler Hukukumuzun mevzuatına girmiştir¹¹. Bu kurum, "aday listelerinin hazırlanmasını oligarşik heyetlere bırakmak yerine" parti seçmen kütüğüne kayıtlı parti üyelerinin katılımına açmıştır¹². Ancak, 648 sayılı kanunun 29. maddesi 26. 05. 1973 tarih ve 1783 sayılı yasa ile değiştirilmiş ve partilerin aday belirleme yöntemleri kendi tüzük ve yönetmeliklerine bırakılmıştır¹³. Bunun anlamı artık adayları parti merkez yönetiminin belirleyeceğidir.

Daha sonra, 1983 tarih ve 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nda aday belirleme yöntemi ile ilgili 37. madde önseçim usulünü esas almıştır¹⁴. An-

---

"bu usulün bir süre rafa kaldırılması gerektiği ve aday tespitinin partinin genel merkezince yapılmasının daha az zararlı olacağı kanaatine varmış bulunuyorum" demektedir. Orhan Aldıkaçtı'nın görüşleri için bkz: İki Seminer ve Bir Reform Önerisinde Tartışılan Anayasa, Derleyen: Osman Balcıgil, İstanbul 1982, s. 78.

- 11 Yasanın bu düzenlemesi, 1961 Anayasası'nın 55. maddesinin 2. fıkrasında düzenlenen "tek dereceli genel oy ilkesi"ne aykırılığı iddiası ile iptal davasına konu olmuştur. Konuyla ilgili kararında Anayasa Mahkemesi, "milli iradeye değer veren memleketlerde partilerin aday tespit işlemlerini ve aday listelerinin düzenlenmesi meselesinin parti teşkilatının ve parti lider kadrosunun inhisarından kurtarmak asıl olduğuna ve seçmenlere arz edilecek aday listesinin tanzimini oligarşik heyetlere bırakmamak gerektiğine ve parti adaylarının tespit ameliyesine parti üyelerinin katılmasının demokratik manası olacağına göre bahis konusu kanun hükmünün Anayasaya aykırı bir ciheti yoktur" demiştir. AMK., E. 1965/36, K. 1967/12, Kt. 18. 05. 1967, R. G. 25. 10. 1967-12737.; Anayasa Mahkemesi konuyla ilgili başka bir kararında ise, aday belirlemenin "parti içi bir konu" olduğunu belirtmiştir. E. 1986/17, K. 1987/11, Kt. 22. 05. 1987, R. G. 18. 09. 1987-19578.; Anayasa Mahkemesi'nin görüşüne katılmamakla birlikte, aday belirlemenin parti içi bir konu olduğunu kabul etsek bile, Anayasamızın 69. maddesine göre partilerin iç düzeni demokratik olmalıdır. Bunun sağlanması için ise partilerin kullandığı yöntemlerin de demokratik olması gerekmektedir. Nitekim Anayasa Mahkemesi'nin bir kararı bu görüşümüzü doğrular niteliktedir. 10. 09. 1987 tarih ve 3403 sayılı kanunun önseçimi yasaklayan 8. maddesinin iptali istemiyle açılan davada mahkeme: "önseçimin demokratik bir yöntem ve bunu yasaklamanın da partilerin iç düzenine antidemokratik bir müdahale olduğu, partilerin elinden parti içi demokrasiyi gerçekleştirci, genişlendirici ve güçlendirici bu yöntemin alınamayacağı ve seçmenin demokratik olmayan bir yöntemle saptanmış adaylara oy vermek zorunda bırakılmayacağı" düşüncesine dayanmıştır. AMK, E. 1987/23, K. 1987/27, Kt. 9. 10. 1987, R. G. 14. 10. 1987-19604.
- 12 ÇAĞLAR, Bakır, Anayasa Bilimi, Bir Çalışma Taslağı, İstanbul 1989, s. 235.
- 13 KOÇAK, Mustafa, "1982 Anayasasına Göre Siyasi Partilerin Hukuki Statüsü", (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 1993, s. 120.
- 14 Bununla beraber bu maddede yer alan önseçim hiç uygulanmamıştır. 1983 seçimleri ile ilgili Siyasi Partiler Kanunu'nun Geçici 6. maddesi, "yapılacak ilk milletvekili genel seçimleri için önseçim yapılmaz" hükmünü getirmişti. Daha sonraki seçimlerde ise önseçim kurumu yapılan kanun değişikliği ile zorunlu olmaktan çıkarılmıştır.

cak, bu madde de 28. 03. 1986 tarihinde yapılan 3270 sayılı değişiklik ile 29. maddenin akıbetine uğrayarak, aday belirleme yöntemi partilerin tercihine bırakılmıştır¹⁵. Böylece aday belirleme sorunu, o tarihten bugüne kadar artarak gelmiştir.

A. Aday Belirleme Yöntemleri

Aday belirleme yöntemleri, Siyasi Partiler Kanunu'muzun "Siyasi Partilerin Seçimlere Katılması ve Adayların Tespiti" başlığını taşıyan yedinci bölümünde düzenlenmiştir. Kanunumuzun ilk halinde, yukarıda da belirttiğimiz gibi "önseçim" yöntemi, tek ve zorunlu bir aday belirleme yöntemi olarak öngörüldüğü için, bu bölümün maddelerinin büyük çoğunluğu bu konuyla ilgilidir.

Bu bağlamda "parti adaylarının tespiti" başlığını taşıyan 37. maddeye(değişik: 28/3/1986-3270/9 md.) göre:

"Siyasi partiler, milletvekilliği genel veya ara seçimlerinde, adaylık için müracaat eden ve adaylığı uygun bulunanlar arasından, adayların tespitini; serbest, eşit, gizli oy, açık tasnif esasları çerçevesinde, tüzüklerinde belirleyecekleri usul ve esaslardan herhangi biri veya birkaçı ile yapabilirler.

Siyasi partiler, ön seçim ya da aday yoklaması yaptıkları seçim çevrelerinde, toplam olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının % 5'ini aşmamak üzere, ilini, seçim çevresini, aday listesindeki sırasını, ön seçim veya aday yoklaması tarihinden en az on gün önce Yüksek Seçim Kuruluna bildirmek koşuluyla merkez adayı gösterebilirler. Ön seçim ya da aday yoklaması yapılmayan yerlerde, siyasi partilerin merkez yoklaması veya diğer usullerden biri veya bir kaçını ile aday belirleme yetkileri saklıdır(Ek: 31/7/1998 - 4381/7 md.).

Partilerin tüzüklerinde gösterilen merkez yoklaması dışındaki parti aday seçimleri seçim kurullarının yönetim ve denetimi altında yapılır".

Ayrıca 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 40. maddesine göre "Siyasi partiler, Anayasa ve kanunlarda belirtilen şartlara aykırı olmamak kay-

---

15 Bu değişiklikle, yeniden 1961 öncesine yani aday belirlemenin partilere bırakılması sistemine dönmüştür. Açıkçası bu demokrasinin gelişim çizgisinden açık bir sapmadır. Böylece aday belirleme yetkisi yeniden dar bir lider kadrosu ve sınırlı bir oligarşik çevrenin eline geçmiştir.

dıyla adaylarda daha başka ne gibi şartlar bulunması gerektiğini tüzüklerinde gösterebilirler”.

Görüldüğü gibi Siyasi Partiler Kanunumuz ilk halinde demokrasinin vazgeçilmez kurumu olan siyasi partiler için aday belirlemeyi, parti içi hukuk konusu olarak görmezken, daha sonra yapılan değişikliklerle bu konu tamamen partilerinin iç hukukuna havale edilmiştir. Dolayısıyla yapılan bu değişikliklerle partiler artık aday belirleme yöntemini, tüzüklerinde serbestçe düzenleyebileceklerdir. Nitekim bu yetkiyi alan birçok parti, tüzüklerinde bu konuyu diledikleri gibi düzenlemişlerdir. Bununla beraber elbette, Siyasi Partiler Hukuku açısından burada esas sorun, mevzuattan daha çok uygulamadır. O kadar ki, partiler serbestçe belirledikleri aday tespit yöntemine bile çoğu zaman uymamaktadırlar. Bu durum parti içi demokrasi açısından birçok sorunu beraberinde getirmektedir.

Bu açıklamalardan sonra şimdi ülkemizde uygulanan belli başlı aday belirleme yöntemlerine değineceğiz; ancak parti içi demokrasi açısından önemli olması nedeniyle önseçim¹⁶ yöntemine daha çok ağırlık vereceğiz. Elbette aşağıda ele alacağımız aday belirleme yöntemlerinden başka da aday belirleme yöntemleri vardır; ancak uygulamada en çok gündeme gelenler merkez yoklaması, teşkilat yoklaması, kontenjan adaylığı ve önseçim olduğu için bunları incelemenin daha doğru olacağı kanaatindeyiz.

a. Merkez Yoklaması

Merkez yoklaması yöntemi, aday adaylarının, seçim çevrelerine göre aday ve liste sıralamalarının, doğrudan parti merkezi tarafından “merkez yoklaması yapılarak” belirlenmesidir. Dolayısıyla merkez yoklaması yönteminde temel belirleyici yetki parti genel merkez yönetimindedir. Türk Siyasi hayatında en çok uygulanan aday yöntemlerinin başında gelmektedir. Seçimler uzakken daha demokratik yöntemleri uygulayacaklarını söyleyen parti lider kadroları, seçim yaklaştığında genellikle merkez yoklaması yapmaya

---

16 Öğretide aday belirleme yöntemleri konusunda genel eğilim, daha demokratik olduğu gerekçesiyle önseçim sisteminden yanadır. ARASLI, s. 133-147.; Türk’e göre önseçimin olmadığı sistemde, seçmenin rolü, partilerin dar bir lider grubunun hazırlayacağı aday listelerinden birinin üzerine “evet” mührünü basma işlemine indirgenmektedir. TÜRK, H. Sami, Seçim Hukukunun Temel Sorunları ve Çözüm Önerileri, TESAV, Ankara 1997, s. 196.

yönelmektedirler. Bu durum parti lider kadrolarının aslında parti içi demokrasiyi ne kadar içselleştirdiklerinin açık bir göstergesidir.

Siyasi partilerimizin tüzüklerinde de düzenlenmiş olan merkez yoklaması yöntemi, 1982'den sonraki yeni anayasa döneminde de en çok uygulanan aday belirleme yöntemidir. Demokratik olmayan ve ulusal iradeyi tam olarak yansıtamayacak olan bu yöntem, sonuçları açısından parti içi demokrasiye birçok olumsuz etkilerde bulunmaktadır. Örneğin zaten güçlü olan parti liderlerini daha da güçlendirmekte ve partilerde oligarşik yapının oluşumuna katkıda bulunmaktadır¹⁷. Ayrıca belirtmeliyiz ki, partiler merkez yoklaması yaptıklarını söylerken, çoğu zaman bunu gerçekten yapıp yapmadıkları da şüphe altındadır.

Bütün bunlardan sonra belirtmek gerekir ki, merkez yoklaması yöntemi hiçbir zaman asli bir aday belirleme yöntemi olmamalıdır. Bu yöntem ancak daha demokratik diğer yöntemlerle beraber sınırlı oranda uygulanmalıdır. Örneğin partinin adaylarının % 95'i önseçim yöntemiyle, diğer kalan % 5'i merkez yoklaması yöntemiyle seçilirse, başarılı ve çoğulcu demokrasiye uygun bir aday belirlemesi yapılmış olur.

b. Teşkilat Yoklaması

Teşkilat yoklaması, parti tüzüklerinde öngörülen partililer tarafından, Siyasi Partiler Kanunu'nda yazılı usul ve esaslara göre, yargı gözetim ve denetimi altında gizli oy, açık tasnif esasına göre, aday ve liste sıralamasının yapılmasıdır.

Siyasi partiler tüzüklerinde bu aday belirleme yöntemine de yer vermişler; ancak her parti bu yoklamaya katılacakları ayrı ayrı düzenlemiştir. Teşkilat yoklaması ile aday belirleme, sınırlı bir kitle ile yapıldığından partinin genel eğilimini ve talebini tam olarak yansıtmaz. Bununla beraber, merkez yoklamasına göre daha demokratik olduğu da kuşkusuzdur¹⁸. Ayrıca bu

---

17 TUNCAY, Suavi, Parti İçi Demokrasi ve Türkiye, Gündoğan Yayınları, Ankara 1996, s. 215-218.

18 İbid., s. 215.

yöntem genelde parti merkez yönetimi ile yerel teşkilatlar arasında bir denge kurmayı amaçlar¹⁹.

Bu aday belirleme yönteminin bir diğer sonucu parti merkez lider kadrosunun etkinliğini ve gücünü belli bir oranda partinin yerel liderlerine kaydırmasıdır. Yerel liderler merkez yöneticilerinin genel yaklaşımından ziyade yerel kaygı ve dengelerle hareket ederler. Bu da bazen partinin kurumsal genel siyasetine ters sonuçları beraberinde getirebilir. Ayrıca yine bu yöntem, yerel teşkilatlarda oligarşik bir lider kadrosunun oluşumuna katkıda bulunarak parti içi demokrasinin gözardı edilmesine neden olabilir. Bütün bu nedenlerle aday belirlemede tek başına bu yöntemin uygulanması yerinde olmayacaktır. Bu yöntem de merkez yoklaması gibi, diğer demokratik yöntemlerle beraber uygulanmalıdır.

c. Kontenjan Adaylığı

Kontenjan adaylığını düzenleyen Siyasi Partiler Kanunu'nun 38. maddesi 27. 10. 1995 tarih ve 4125 sayılı kanunun 21. maddesi ile yürürlükten kaldırılmıştır. Ancak belirtmek gerekir ki, "kontenjan adaylığı" kurumu parti tüzüklerinde hala yer almaya devam etmektedir.

Aslında "kontenjan adaylığı" tarihsel gelişimi içinde adayların parti merkezlerince belirlendiği dönemlerin bir kalıntısıdır. Bununla birlikte, partilerin yerel örgütleri tarafından yeterince tanınmamış, dolayısıyla önseçimde kazanma şansı az olan; ancak çeşitli alanlardaki uzmanlık, bilgi ve tecrübeyle parlamentoda yararlı olabilecek değerli kişilerin seçilmesine olanak sağlamaktadır²⁰. Bu yönüyle çok küçük bir oranda da olsa aday belirlemede bu yöntem yer verilmesi yararlı sonuçlar doğurabilecektir. Bu sayede ülke siyasetine önemli katkı yapacak nitelikli insanların Siyasi devşirilmesine olanak tanıyacaktır.

d. Önseçim

Önseçim sistemi ilk olarak Amerika'da ortaya çıkmış ve halen büyük oranda uygulanmaya devam edilmektedir. Önseçim sistemi, Amerika Birleşik Devletleri'nde dar ve geniş önseçim olarak iki şekilde uygulanmaktadır.

---

19 Bilir, Faruk, Türkiye'de Milletvekilliği ve Milletvekilliğinin Sona Ermesi, Nobel Yayınları, Ankara 2001, s. 73.

20 TÜRK, s. 208.

Dar önseçimde, sadece parti üyeleri oy kullanırken, geniş önseçimde isteyen herkes oy kullanabilir. Ancak klasik önseçimin temel özelliği, aday belirleme yetkisinin partili seçmenlere bırakılmasıdır. Önseçim sistemi Amerika'da 20. yüzyılın başlarından itibaren yaygınlaşmıştır²¹. Bu sistemin benimsenmesinde, oligarşik parti yapılarına karşı beslenen güvensizlik ve doğrudan doğruya demokrasiye olan inanç önemli rol oynamıştır²².

Yukarıda da belirttiğimiz gibi yeni 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunumuzun ilk hali önseçimi tek ve zorunlu bir aday belirleme yöntemi olarak kabul ettiği için, bu kurumu oldukça geniş ve ayrıntılı bir düzenlemeye tabi tutmuştur²³.

Bu bağlamda Siyasi Partiler Kanunumuzun 37. maddesine göre partilerin tüzüklerine göre herhangi bir seçim çevresinde bütün üyelerin iştiraki ile yapacakları önseçimde, Siyasi Partiler Kanunu'nun önseçimlerle ilgili hükümleri uygulanır. Buna göre, aday tespitinin yapılacağı gün, Yüksek Seçim Kurulu tarafından genel seçimlerden en az yetmişbeş gün önceki bir tarih olarak belirlenip ilan edilir. Seçime katılacak bütün siyasi partilerin tüzüklerindeki usullere göre il ve ilçelerde yapacakları aday tespitleri bütün yurtda aynı günde yapılır. Genel seçimler için kabul edilen seçim çevresi, aday tespiti için de esas alınır (SPK., m. 37/3-4).

---

21 Önseçim sistemi, yirminci yüzyılın başlarında, parti liderlerinin aday seçimindeki etkilerini kırmak amacıyla uygulanmaya başlamış ve bu konuda başarılı da olmuştur. DUVERGER, Maurice, *Siyasi Partiler*, Çev. Ergun Özbudun, Bilgi Yayınevi, İkinci Basım, Ankara 1974, s. 467.

22 ÖZBUDUN, s. 101.

23 Belirtmek gerekir ki aşırı ayrıntılı düzenleme içeren SPK, bu arada gereksiz bir çok hükme de yer vermiştir. Örneğin, 43. maddede yer alan "aday yoklamalarına katılan aday adayları için propaganda yapmak amacı ile açık hava toplantıları, örf ve adete göre sohbet toplantısı sayılanlar hariç olmak üzere kapalı salon toplantıları tertiplenemez, duvar ilanı, el ilanı ve her nevi matbu, ses ve görüntü bantlarıyla propaganda yapılamaz. Bu tür toplantılarda başka aday adaylarına karşı kötüleyici beyanlarda bulunulması yasaktır" veya "siyasi partiler, tüzüklerinde gösterilmek kaydıyla aday adayları için bunların vereceği bilgileri de esas alarak aday adaylarının meslek veya sanat hayatlarındaki derece, başarı ve eserlerini, memlekete yaptığı hizmetleri gösterir, vesikalık fotoğraflarını taşıyan matbualar bastırıp dağıtabilir. Aday adaylarının soyadı alfabe sırasına göre düzenlenecek benzer bilgileri içeren matbualar sandık başlarına asılabilir" hükümleri bir kanun konusu olacak hususlar değildir. Bir kere bu düzenlemeler demokratik yarışmanın temel şartlarından serbest propagandayı yasaklamaktadır. Bu durumda aday adayları nasıl tanınacak, yarışacak ve seçilecektir?

Belirtmek gerekir ki, bir kimse, aynı zamanda, önseçimlerde ve merkez adaylığında farklı siyasi partilerden veya aynı siyasi partiden, aynı seçim için, farklı seçim çevrelerinden önseçime katılamaz(SPK., m. 40/2). Yine bir kimse, bir partiden önseçim veya merkez adaylığı yoklamasına katıldıktan sonra, başka bir partiden merkez adayı gösterilemez ve partisinden istifa etmedikçe bağımsız aday olamaz(SPK., m. 40/3).

Ayrıca aday aday olmak isteyen yerel örgütün yönetim kurulu başkan ve üyeleri, eğer bu kişiler görev yaptıkları yerden aday olmak isterlerse, önseçimden doksan gün önce görevlerinden çekilmelidirler(SPK., m. 40/4). Bu hükümle kanun, diğer aday adayları ile yönetimde bulunan aday adayları arasında bir eşitlik sağlarken, önseçimde oy kullanacak üyeleri de yönetimin baskısından korumayı amaçlamıştır²⁴. Bu bakımdan çoğulcu demokratik yarış açısından bu düzenlemeler çok yerindedir.

Tanör, önseçimle ilgili olarak, parti adaylıklarının saptanmasında tamamen değil, belli bir oranda aday adayının önseçimle belirlenmesi zorunluluğu getirilmesinin daha yararlı olacağını ileri sürmektedir²⁵. Gerçekten, parti adaylarının tüm üyelerin katılacağı bir önseçimle belirlenmesi bir ilke olarak mutlaka düzenlenmeli; ancak istisna olarak belli bir oranda milletvekili adayının partinin belirleyeceği bir diğer yöntemle saptanmasına imkan tanınmalıdır. Ancak, bu oran hiçbir halde yüzde onu geçmemeli ve bu şekilde gösterilecek adayların belirli bir süre önce hangi illerden, hangi sırada aday gösterileceklerinin ilan edilmesi gereklidir²⁶. Böylece, yukarıda da belirttiğimiz gibi siyaseti meslek edinmemiş nitelikli adayların seçilmesinin yolu açılmış olur.

---

24 ABDÜLHAKİMOĞULLARI, Erdal, “1982 Anayasası’na Göre Siyasi Partilerin Kapatılması Düzeni”, (Basılmamış Doktora Tezi), Sakarya 2000, s. 75.; Ancak, Duverger’e göre önseçim, adayların özgürlüğünü sağlamaktan çok, parti içi hiziplerin ve grupların arasındaki rekabetin güçlenmesine yol açar. Burada liderlerin müdahalesi bir derece öteye itilmiştir. Artık liderler aday adaylarının seçiminde müdahale edeceklerdir. DUVERGER, s. 467.

25 TANÖR, Bülent, Türkiye’de Demokratikleşme Perspektifleri, TÜSİAD Raporu, İstanbul 1997, s. 41.

26 TÜRK, H. Sami, Siyasi Partiler Yasası, TÜSİAD Demokratik Standartların Yükseltilmesi Paketi Tartışma Toplantıları Dizisi – 1, TÜSİAD Yayını, İstanbul 1997, s. 68-73, s. 71.

Diğer yandan parti çalışmalarında, mali gücün en etkili olduğu alanlardan biri de önseçimlerdir. Bilindiği gibi, bir kısım demokratik ülkelerde ve Türkiye’de artık seçmenler büyük oranda adaylara değil, partilere oy vermektedirler. Özellikle nispi temsil seçim sisteminde listenin birinci sırasına adını yazdırma şansını yakalayan aday, diğerlerine göre seçilme şansı en yüksek olan aday olmaktadır. İşte bu yüzden, aday adayları önseçimlerde zaman zaman mali gücü kullanarak eşitliği bozmaya çalışmaktadırlar²⁷. Aslında mali güç önseçimin dışında tüm aday belirleme yöntemlerinde gözlemlenen bir sorundur; zira partiler mali yönden güçlü olan adaylara her zaman öncelik vermektedirler. Bütün partilerimizde partiye büyük oranda bağlı yapanlar, parti aday listesinin üst sıralarında her zaman kendilerine yer bulmaktadırlar. Parti içi demokrasiye tamamen aykırı olan bu durum, hem Anayasanın 10. hem de SPK’nun 12. maddesine aykırı bir olgudur.

Bu bağlamda küçük yerel çıkarlar açısından önseçim kurumu üzerindeki baskılar, ne ölçüde azaltılabilirse, önseçimler de o ölçüde demokratik ve adil olarak gerçekleşebilir. Demokratik ve eşit mücadelenin bireysel ifadesi olan önseçim kurumunu, maddi avantajın ve baskının etkisinden kurtarabilme, önseçime katılan adayların etkili bir şekilde masraf denetiminde bulundurulmaları ve azami seçim harcaması sınırının belirlenmesi ile sağlanabilir²⁸.

Önseçim kurumuna olumlu yaklaşanların yanında öğretilerde aksi yönde düşünenler de yok değildir. Bunlara göre önseçim yöntemi, her derde deva gibi görülmemelidir. Bir defa bu sistem, Batı demokrasilerinde düşünüldüğü kadar yaygın değildir. İkincisi, aday belirleme sürecine katılanların sayısı, sistemin demokratiklik derecesi arasında zorunlu bir doğru orantı kurulamaz; daha doğrusu, böyle bir görüş, çok mekanik bir demokrasi anlayışını yansıtır. Öyle olsaydı, bu sisteme yer vermeyen pek çok Batı demokrasisinin veya siyasi partisinin demokratik olmadığı gibi abartmalı bir sonuca varmak gerekirdi. Üçüncüsü, tüm üyelerin katılacakları bir önseçimin gerçekten demokratik bir anlam taşıması, ancak Avrupa’daki anlamında bir kitle partisi modeli içinde mümkündür. Türkiye’de kayıtlı parti üyelerinin büyük çoğunluğu bakımından, kitle partilerindeki üyelik unsurlarının hiçbiri mevcut değildir. Bu durum değişmedikçe, tüm parti üyelerinin katılacakları önseçimlerin

---

27 YÜCEKÖK, A. Naki, "Siyasi Partilerin Masraf Denetimi", AÜSBFD., c. 27, No: 2, Ankara 1972, s. 65-81, s. 71.

28 İbid.

zorunlu kılınması hiçbir köklü değişikliğe yol açmayacaktır. Belki aday belirleme sürecine katılanların sayısı biraz artacak, fakat aynı kişisel ve grupsal etkiler, aynı ilkesiz oyunlar ve pazarlıklar, aynı oligarşik kontrol devam edecektir²⁹.

B. Bazı Parti Tüzüklerinde Aday Belirleme Yöntemleri

Buraya kadar Siyasi Partiler Hukuku mevzuatının öngördüğü ve uygulamada gözlemlenen aday belirleme yöntemlerinin üzerinde duruldu. Şimdi bu konuda parti iç hukuklarının ve tüzüklerinin düzenlemelerini incelemeye geçebiliriz. Ülkemizde yaklaşık 55 partinin varlığını düşündüğümüzde bunların hepsinin iç hukuklarının ve tüzüklerinin incelenmesinin olanaksız olduğu açıktır. Bu nedenle üç partiyi incelemekle yetineceğiz.

a. Adalet ve Kalkınma Partisi

Aday belirleme yöntemi, Adalet ve Kalkınma Partisi tüzüğünün “milletvekili seçimlerinde adaylık işlemleri” başlığını taşıyan ikinci bölümünde düzenlenmiştir. Bu bağlamda 123. madde de milletvekili adaylık başvurusu ve ön inceleme konusu düzenlenmektedir. Buna göre, adaylık başvuruları tamamlandıktan sonra Merkez Yürütme Kurulu'nca, adaylar hakkında yasal nitelikler ve uygunluk açısından gerekli ön inceleme yapılarak veya oluşturulacak bir komisyona yaptırılarak, adaylık değerlendirmesine alınacakları gösterir öneri listesi hazırlanır ve bu liste Merkez Karar ve Yönetim Kurulu'na sunulur. Merkez Karar ve Yönetim Kurulu, lüzum gördüğü incelemeyi yaparak ön seçim, teşkilat yoklaması ve merkez yoklamasına katılabilecek aday adayları listelerini seçim çevresi esasına göre belirler.

Daha sonra “Aday Tespit ve Sıralama Usülleri” başlığını taşıyan 124. maddeye göre belirlenen bu aday adayları arasından parti adayları ve bu adayların liste sıralamaları;

- a) Ön Seçim
- b) Teşkilat Yoklaması
- c) Merkez Yoklaması

---

29 Siyasi Partilerin Aday Belirleme İşleri, Siyasi Partiler ve Demokrasi Sempozyum, Tesav, 1999.

usüllerinden birinin, birkaçının veya tamamının; aynı seçimde seçim çevresi ölçeğine göre aynı anda ve bir arada veya birinin ülke ölçeğinde tam olarak uygulanması suretiyle yapılır. Yine aynı maddeye göre, hangi seçim çevresinde hangi usül veya usüllerle ve usülün hangi ölçekte uygulanacağına Merkez Karar ve Yönetim Kurulu'nca karar verilir. Ancak milletvekili seçiminde, seçim çevrelerinin en az % 50'sinde ön seçim veya teşkilat yoklaması usüllerinden birinin uygulanması ile aday belirlmesine özen gösterilir.

Görüldüğü gibi yeni kurulan ve kurduğu parti içi demokrasi hakem heyeti ile ve diğer bazı söylemleriyle parti içi demokrasiye çok önem verdiğini idda eden parti, bu konuya sadece özen göstereceğini belirtmekle yetinmektedir. Ayrıca, gösterileceği söylenen bu özen gösterilmezse bunun herhangi bir yaptırımını da söz konusu değildir. Nitekim, uygulamalar bu düzenlemelerin sadece teoride kaldığını açıkça göstermiştir.

Ancak, bu parti tüzüğünde yer alan “Milletvekili Seçiminde Kontenjan Adaylığı” başlıklı düzenlemenin yerinde ve gerekli bir düzenleme olduğunu belirtmeliyiz. Bu düzenlemeye göre; “aday tespit ve sıralama işleminin, ön seçim veya teşkilat yoklaması usüllerinden biri ile yapılmasına karar verilmiş olması hallerinde, TBMM toplam üye sayısının % 5'ini aşmamak üzere ilini, seçim çevresini ve liste sırasını önseçim veya teşkilat yoklamasından önce Yüksek Seçim Kurulu'na bildirmek koşuluyla merkez adayı göstermeye Genel Başkan yetkilidir. Önseçim veya teşkilat yoklamasının kısmi uygulanması halinde Genel Başkan'ın göstereceği kontenjan aday sayısı, ön seçim veya teşkilat yoklaması yapılan seçim çevrelerinden seçilecek milletvekili sayısı toplamının % 5'ini aşamaz. Bir seçim çevresinde birden fazla ve iki milletvekili seçilecek seçim çevrelerinde Genel Başkan kontenjanı kullanılamaz. Seçimin yapılacağı tarihte milletvekili olanlar ile belediye başkanı olanlar, kontenjan yöntemi ile aday gösterilemezler. Kontenjan adayı gösterilecek olanlar, ön seçim veya teşkilat yoklamasına katılmazlar”.

b. Cumhuriyet Halk Partisi

Aday belirleme yöntemi, Cumhuriyet Halk Partisi tüzüğünün “parti adaylarının belirlenmesi” başlığını taşıyan beşinci bölümünde düzenlenmiştir. Tüzüğün “TBMM üyeliği adaylarının belirlenmesi” başlıklı 58. maddesine göre: “TBMM seçimleri için adayların belirlenmesinde önseçim, aday yoklaması ve merkez yoklaması yöntemleri uygulanabilir.

Aday saptamada hangi seçim çevresinde hangi yöntemin uygulanacağına Parti Meclisi karar verir. Parti Meclisi'nce tüm seçim çevrelerinde farklı yöntemler uygulanabilir.

a) Önseçim, partiye yazılı üyelerin katılımı ile yapılır.

b) Aday yoklaması partide belli görevlere seçilmiş olan delegelerin katılımı ile yapılır. Aday yoklamasında seçmen olacak parti görevlileri ve üyeleri yönetmelikle belirlenir.

c) Merkez yoklamasında adaylar Parti Meclisi'nce saptanır.

Önseçim ve aday yoklaması yargı yönetim ve denetiminde yapılır”.

Yine Adalet ve Kalkınma Partisi'nde olduğu gibi, Cumhuriyet Halk Partisi tüzüğü'nün 6. maddesi de “TBMM üyeliği için adaylık ön koşulları ve inceleme” başlıklı maddesiyle aday adayları için bir kısım ön şartlar aramaktadır. Bu maddeye göre:

“TBMM üyeliği için aday olmak üzere; önseçim, aday yoklaması ve merkez yoklaması için başvuranlara, merkez kontenjan adaylığı isteyenler için Merkez Yönetim Kurulu'nca ön inceleme yapılır ve Parti Meclisi'nin onayına sunulur.

Adaylık başvurusu yapan parti üyeleri için inceleme, yasal nitelikler açısından yapılır.

Parti üyesi olmayanların adaylık başvuruları ilgili İl ve İlçe Yönetim Kurullarının görüşleri de alınarak incelenir.

Parti üyesi olmayanlardan, Parti Meclisi'nce; önseçime, aday yoklamalarına ve merkez yoklamasına katılmaları uygun bulunanlara merkez kontenjanından aday gösterilenler tüzüğü'nün 12. maddesi uyarınca Merkez Yönetim Kurulu'nca doğrudan asıl üyeliğe kabul edilir.

Yasalar nedeniyle partiye yazılma olanağı bulunmayan kimselerden adaylığa başvuranları, parti üyesi olmaksızın; önseçime, aday yoklamasına ve merkez yoklamasına katılabilmeleri, Parti Meclisi'nin kararına bağlıdır”.

Ayrıca, Cumhuriyet Halk Partisi tüzüğü'nün 62. maddesi “TBMM üyeliği ve yerel yönetimler için aday belirlemeye ilişkin hususlar ayrı ayrı yönetmeliklerle düzenlenir” diyerek bu konunun ayrı bir yönetmelikle düzenleneceğini öngörmektedir.

Cumhuriyet Halk Partisi'nin bütün bu düzenlemelerinin Adalet ve Kalkınma Partisinin düzenlemelerinden önemli bir farkının olmadığını söyleyebiliriz. Ancak bu partinin geçmiş uygulamalarına baktığımızda zaman zaman diğer partilere oranla nispeten daha demokratik aday belirleme yöntemlerini uyguladığını söyleyebiliriz.

c. Milliyetçi Hareket Partisi

Milliyetçi Hareket Partisi'nin aday belirleme yöntemi ise, tüzüğünün "seçimlere katılma ve parti adaylarının tesbiti" başlığını taşıyan sekizinci bölümünde düzenlenmiştir. Bu partinin tüzüğünün "seçimlere katılma" başlıklı 81. maddesine göre: "Her türlü seçime katılmak için, partinin her kademesindeki organı Siyasi Partiler Kanunu'nda ve Tüzük'te gösterilen şartları yerine getirmekle yükümlüdürler. Genel ve mahalli seçimlere bütün yurt sathında katılmamak kararını ancak Merkez Yönetim Kurulu verebilir".

Verilen seçimlere katılma kararı üzerine partinin adayları, tüzüğün 82. maddesine göre:

- a. Merkez adaylığı,
- b. Merkez yoklaması,
- c. Teşkilât yoklaması
- d. Önseçim

usullerinden birisi, birkaçı veya tamamının bir arada veya ayrı ayrı uygulanması suretiyle tespit edilir. Hangi seçim çevresinde, hangi usulün tatbik edileceğine Merkez Yönetim Kurulu karar verir".

Bu partinin merkez yoklaması yöntemini düzenleyen 84. maddesi diğer partilerin bu konuyu düzenleyen maddelerinden farklıdır. Milliyetçi Hareket Partisi tüzüğünün bu düzenlemesine göre: "Bir seçim çevresinde parti teşkilâtı bulunmaması, tek aday olması, herhangi bir nedenle o seçim çevresinde önseçim yapılmasının mümkün olmadığının ilçe seçim kurulu başkanlığınca bildirilmesi veya yapılan ön seçimlerin yetkili seçim kurulunca iptal edilmesi hallerinde ve Merkez Yönetim Kurulunun lüzum gördüğü sair hâllerde, parti adaylarının Merkez Yönetim Kurulunca tespit edilmesi, merkez yoklaması olarak ifade edilir.

Merkez yoklaması yapılacak seçim çevreleri, Merkez Yönetim Kurulunca tespit edilir. Merkez Yönetim Kurulu, bütün seçim çevrelerinde merkez

yoklaması kararı alabileceği gibi, lüzum gördüğü seçim çevrelerinde de merkez yoklamasına karar verebilir”.

Diğer partilerle benzer şekilde Milliyetçi Hareket Partisi de aday adaylarında bazı şartlar aramaktadır. Tüzüğün adaylığa müracaat ve izin başlıklı 87. maddesine göre “Milletvekili seçimlerinde partiden aday olmak isteyenler süresi içinde gerekli evrakları ile birlikte yazılı olarak Parti Genel Merkezi’ne müracaat ederler. Yapılan müracaatlar Başkanlık Divanınca değerlendirilir ve aday hakkında soruşturma yapılır. Başkanlık Divanı incelenme sonuçları Merkez Yönetim Kurulunda görüşülerek durumları uygun görülenlerin aday yoklamalarına katılmalarına izin verilir”.

Ayrıca Cumhuriyet Halk Partisi gibi, Milliyetçi Hareket Partisi de tüzüğünün 90. maddesinde “TBBM ve mahalli idareler seçimlerinde adaylığa müracaatın şekil ve şartları, milletvekilliği, belediye başkanlığı, belediye meclis üyeliği ve il genel meclis üyeliği için aday tespitlerinin usul ve esasları ile seçimlerle ilgili sair konular, tüzük hükümleri saklı kalmak kaydıyla hazırlanacak bir yönetmelikle belirlenir” diyerek aday adaylarının “seçim işleri yönetmeliği” ile belirleneceğini öngörmektedir.

Sonuç olarak bir değerlendirme yapmak gerekirse burada incelediğimiz üç partinin tüzüğünün düzenlemelerinin de birbirinden farklı olmadığını açıkça söyleyebiliriz. Partilerimiz ve onların liderlik kadrosu, Siyasi Partiler Kanunu’nun verdiği olumsuz yetkiyi sonuna kadar kullanarak kendilerine oldukça geniş bir yetki alanı oluşturmuşlardır. Bu yetki acaba partilerimiz tarafından uygulamada nasıl kullanılmıştır? Şimdi partilerimizin bu konudaki uygulamalarını irdeleyebiliriz.

C. Son Seçimlerde Uygulanan Aday Belirleme Yöntemleri

2002 ve 2007 seçimlerine geçmeden önce 1999 yılında yapılan genel ve yerel seçimlerde partilerin uyguladıkları aday belirleme yöntemlerine göz atacak olursak aşağıdakiler gözlemlenmiştir:

Anavatan Partisi: Daha önce adayların büyük şehirler dışında önseçimlerle belirleneceğini vaat eden parti yönetimi, Yüksek Seçim Kurulu’na parti adaylarının merkez yoklamasıyla belirleneceğini bildirmiştir. Başkanlık Divanı kararına göre, milletvekili ve belediye başkan adayları resmi olmayan örgüt denetiminde önseçimle belirlenecekti. Ancak, resmi olmayan örgüt denetiminde önseçimin sonuçları da parti yönetimi açısından bağlayıcı olmayacaktır. Bunun yanında Ankara, İstanbul, İzmir ve Adana illerinde be-

diye başkan adayları merkez yoklamasıyla belirlenmiştir. Teşkilat ile milletvekili arasında uzlaşma olan yerlerde ise belediye başkan adayları uzlaşma ile saptanmıştır³⁰.

Demokratik Sol Parti: Milletvekili ve belediye başkan adayları örgüte danışılarak merkez yoklaması ile belirlenmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi: Parti meclisinde, milletvekili adaylarının önseçimle belirlenmesi kabul edilmiştir. Belediye Başkan adaylarında ise örgüt sorunu yaşanan 22 il için merkez yoklaması yapılmıştır. Ayrıca İzmir, Antalya, İçel, Samsun, Antep ve Adana illerinin belediye başkan adayları da merkez yoklamasıyla saptanmıştır. Fazilet Partisi: Parti yönetimi, hem belediye başkanlığı hem de milletvekili adaylarını merkez yoklaması ile belirlemiştir. Milliyetçi Hareket Partisi: Parti yönetimi, seçime girecek adayların Merkez Yoklaması yöntemiyle belirleneceğini kararlaştırmıştır³¹.

Doğru Yol Partisi: DYP yönetimi daha önce teşkilatlarına 'önseçim' sözü vermesine karşın, GİK tarafından başkanlık divanına aday tespit yöntemleri konusunda açık yetki verilmiştir. Bu organın kararına göre parti, 51 ilde belediye başkan ve milletvekili adayları resmi olmayan örgüt denetiminde önseçim ile belirlenmiştir. Yönetim tarafından belirlenen 21 ilde ise merkez yoklaması yapılmıştır³².

Görüldüğü gibi bu seçimde, parti merkez yönetimlerinin aldığı kararlara göre, parti içi demokrasinin gereği olarak nitelendirilen önseçim, çok sınırlı şekilde uygulanmıştır. Bu da, parti tüzüklerinde yer alan demokratik aday belirleme yöntemlerinin teoride kaldığının açık bir göstergesidir. Görüldüğü gibi, 1999 seçimleri öncesinde parti içi demokrasi vadeden partiler seçim zamanı geldiğinde bu vaatlerini tamamen unutmışlardır. Türkiye'ye ulusal düzlemde demokrasi vaat eden siyasi partiler, yine parti içi demokrasiden sınıfta kalmıştır.

Bunun yanında DYP'de 1995 seçimlerinden önce yaşananlar ise daha da ilginçtir; "Yüksek Seçim Kurulu'na isimlerin bildirileceği son gündür. Parti

---

30 "Partilerde Aday Belirleme Yöntemi", Hürriyet, 9 Ocak 1999, (Çevrimiçi) www.hurriyet.com.tr, 13. 12. 2001.; "Lider kimi seçerse o!", Radikal, 08 Ocak 1999, (Çevrimiçi) www.radikal.com.tr, 13. 12. 2001.

31 İbid.

32 İbid.

başkanı, Genel İdare Kurulu'nu 10.30'da toplantıya çağırır. Toplantıda adaylar son kez gözden geçirilecektir. Başkan toplantıya tam 5 saat gecikerek, saat 15.30'da gelir ve konuşmayı kısa keser: "Değerli arkadaşlar hazırlanmış aday listelerine imzalarını atmış bulunan 39 arkadaşımıza teşekkür ederim". Özeti, kapalı kapılar arkasında benim ve bir kaç yardımcımın hazırladığı listeler, önceden alınmış imzalarla tamamlanmıştır! Hatta sonradan öğrenilir ki, listeler toplantıdan birkaç saat önce, 39 imza ile Yüksek Seçim Kurulu'na yollanmıştır bile"³³.

Aynı şekilde 2002 seçimleri öncesi partilerin aday belirleme uygulamalarını incelediğimizde yine hiçbir partinin tam demokratik bir yöntem belirlemediğini söyleyebiliriz. Parti tüzüklerinde aday belirleme yöntemlerinden birkaçı veya tamamının bir arada yahut ayrı ayrı uygulanması suretiyle adaylar tespit edilir denmesine rağmen uygulamada adayları parti merkez yöneticileri belirlemiştir. Bu gerçek Anavatan Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi, Doğru Yol Partisi, Adalet ve Kalkınma Partisi veya diğer partilere baktığımızda değişmemektedir.

2002 seçimlerinden 5 yıl sonra yapılan son genel seçimlerde siyasi partilerin Yüksek Seçim Kurulu'na bildirdiği aday belirleme yöntemlerinde de bir değişiklik olmamıştır. Buna göre Adalet ve Kalkınma Partisi, Demokrat Parti, Milliyetçi Hareket Partisi, Saadet Partisi, Genç Parti, adaylarını merkez yoklaması yöntemiyle belirlemiştir. Cumhuriyet Halk Partisi ise Aydın, Gaziantep, Kahramanmaraş, Mersin, Muğla ve Sivas'ta "basit aday yoklaması" denilen yöntemle kongre delegelerinin katılımıyla ön seçim" gerçekleştirecek, diğer illerde merkez yoklaması yapacaktır³⁴. Görüldüğü gibi bu seçimlerde de önseçim yöntemi bir hayal olmaktan öteye geçememiştir. Türk seçmeni her zamanki gibi parti liderlerinin atadıkları adayları mecburen oylamak durumunda kalmışlardır.

2007 seçimlerinin diğer seçimlerden tek farkı bu seçimlerde parti liderlerinin önseçim konusunda süre darlığı nedeniyle mazeretlerinin olmasıdır. Aslında istense bu süre darlığı hem yaşanmazdı hem aşılmayacak nitelikte değildi; fakat zaten uygulamalarına bahane arayan ve eylemlerini meşrulaştırma gayreti içinde olanlar için bu durum bulunmaz bir fırsat olmuştur. Bu

---

33 Sabah, 9. 02. 1996, s. 6.

34 www.sabah.com.tr/2007/05/10/haber.

fırsatı yakalayan parti merkez liderleri bunu sonuna kadar kullanmaktan çekinmemişlerdir.

Bu seçimde de aday belirleme yönteminin adı ile içeriği arasındaki tutarsızlıklar devam etmiştir. Partiler yaptıkları anti-demokratik belirlemeye değişik kılıflar geçirme çabasını sürdürmüşlerdir. Bu bağlamda kimi partiler aday anketlerinden, kimi partiler teşkilat yoklamalarından yararlandıklarını belirtmişlerdir; ama neticede listeye son şeklini her zaman olduğu veren parti merkez liderleri olmuştur. Aslında aralarında Adalet ve Kalkınma Partisi'nin de bulunduğu birçok partide adayları tek başına parti lideri belirlemiştir. Uzun süredir devam eden bu uygulamanın nedeni, parti liderliğinin “diken-siz gül bahçesi” isteği olduğu bilinen bir gerçektir.

Eski uygulamalarında zaman zaman önseçim yöntemine başvuran Cumhuriyet Halk Partisi bile bütün bu geçmişini inkâr edercesine hemen tüm adaylarını merkez yoklaması yöntemiyle belirlemiştir. Oysa bu parti liderleri her zaman önseçim vaat etmekteydiler ve bu partinin en azından belli bir oranda önseçim yapması bekleniyordu. Bu anlamda bu partide 2002 seçimlerinden bile daha geri uygulamalar gözlemlenmiştir. 08. 05. 2007 tarihinde kabul edilen ve Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren Yüksek Seçim Kurulu Karar ve Genelgesi ise, parti liderlik kadrosunun arkasına sığındığı tüm mazeret ve gerekçeleri ortadan kaldıran ve çürüten bir düzenleme niteliğindedir³⁵. Bu genelge, aday tespitine ilişkin 2839 sayılı Kanun hükmüyle, bu kanunun yollamada bulunduğu 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanununda yer alan hükümler gereği Milletvekili Genel Seçiminde; önseçim veya aday yoklaması yöntemi ile aday tespiti konusunda uygulanacak usul ve esasları tespit için hazırlanmıştır. Genelge; önseçim ve aday yoklamasında birlik ve beraberliğin sağlanması, oy vermede karışıklıkların önlenmesi için parti seçmen listeleriyle ilgili izlenecek yol ve yöntemler, listelerin askıya çıkarılması ve kesinleştirilmesi, siyasi partilerin aday aday listelerini vermeleri, önseçimi yapacak önseçim ilçe seçim kurulları ile önseçim sandık kurullarının oluşumu, önseçimde yapılacak itirazların karara bağlanmaları ve kesinleştirilmeleri konularına açıklık getirmiştir.

Söz konusu genelgenin içeriğini incelediğimizde partilerin ileri sürdüğü tüm mazeretlerin dayanaksız olduğu açıkça görülmektedir. Zira genelgede

---

35 Yüksek Seçim Kurulu, Karar No: 242.

önseçimle ilgili tüm süreçler ayrıntılı bir şekilde ele alınmış ve düzenlenmiştir. Kesin ve açık olarak belirtilen bu düzenlemelere rağmen sağlıklı bir şekilde önseçimin yapılamayacağını iddia etmek olanaklı değildir.

SONUÇ

Buraya kadar yaptığımız açıklamalardan da anlaşıldığı üzere önseçim dışındaki aday belirleme yöntemleri, partili üye ve seçmenlerin isteklerini yansıtmadığı için demokratik kabul edilemez³⁶. Ülkemizde ise, aday belirleme yetkisinin bütün partilerde genellikle sınırlı bir oligarşik grubun hâkimiyetinde olduğunu söyleyebiliriz³⁷. Öyle ki, bu grup seçilecek adayları belirlemekte ve sonra seçilen adaylar bu grubun hâkimiyetinin devam etmesine katkıda bulunmaktadır. Bütün bu yozlaşmış Siyasi süreç, demokratik olmayan aday belirleme yöntemlerinin uygulanması neticesinde ortaya çıkmakta ve bu durum adeta değişmez bir yazgı gibi görülmektedir. Oysa partilerin katıldıkları seçimlerde adaylarını nasıl belirleyecekleri gibi parti içi demokrasi açısından temel bir öneme sahip bir konu yazgıya bırakılmamalıdır.

Bu bağlamda son genel seçimlerde de bütün partilerde aday belirleme aşamasında ve sonrasında aday belirleme yöntemlerine ve belirlenen adaylara karşı büyük tepkilerin olması olumlu bir işarettir. Bu durum aslında parti tabanlarının ve üyelerinin parti içi demokrasi taleplerinin ve mevcut durumu bir yazgı olarak görmediklerinin bir göstergesidir; ancak bu talebin karşılanması maalesef parti merkez liderleri tarafından sürekli ertelenmektedir.

Bu nedenle parti içi demokrasinin gereği olarak siyasi partilerde parti adayları, yargı yönetim ve denetiminde düzenlenmiş kütük ve kayıtlara göre ve yargı yönetim ve denetimi altında, tüm partili üyelerin katılacağı önseçimle belirlenmelidir³⁸. Aslında bu husus, Siyasi Partiler Kanunu'nda ve

---

36 Bunun yanında bazıları önseçimin mevcut şartlarda uygulanamaz olduğunu ve bu nedenle bu yöntemin kaçınılmaz zorunlu tek seçenek olmaması gerektiğini ve dolayısıyla yaşadığımız sürecin bir yazgı olduğunu düşünenler de vardır. Siyasi Partilerin Aday Belirleme İşleri, Siyasi Partiler ve Demokrasi Sempozyum, Tesav, 1999.

37 BEKTAŞ, Arsev, "Türk Siyasi Demokrasisi, Sorunlar ve Nedenleri", Yeni Türkiye, S. 23-24, Eylül-Aralık 1998, s. 189.

38 SEZEN, Saim, Seçim ve Demokrasi, Gündoğan Yayınları, Ankara 1994, s. 310.; Keçeciler, bu konuda daha da ileri giderek önseçimde sadece tüm parti üyeleri değil, "toplumun

parti tüzüklerinde yer almasına rağmen, 1983'den sonra hiçbir partimiz tarafından tam olarak uygulanmamıştır. Oysa ulusal iradeyi en sağlıklı yansıtabilecek aday belirleme yöntemi hiç kuşkusuz önseçim sistemidir³⁹. Dolayısıyla önseçim sistemi kanunumuzun ilk halinde olduğu gibi zorunlu bir aday belirleme yöntemi olmalıdır. Bu aynı zamanda, parti içi hukuklarda ve tüzüklerde de zorunlu bir ilke olarak düzenlenmeli; ancak istisna olarak belli bir oranda milletvekili adayının partinin belirleyeceği yöntemle saptanmasına da imkan tanınmalıdır. Bu oran hiçbir halde yüzde onu geçmemeli ve bu şekilde gösterilecek adayların belirli bir süre önce hangi illerden, hangi sırada gösterileceklerinin ilan edilmesi gereklidir.

Önseçim sisteminin ülkemizde uygulandığı dönemlerde istenen başarıyı elde edememesinin en önemli nedenlerden biri, sağlıklı ve doğru bir üye kayıt sistemimizin olmamasıdır. Ancak bu sorun, son elektronik gelişmelerden yararlanılarak kolayca çözülebilir, ya da Amerika'da olduğu gibi partili olsun veya olmasın bütün seçmenlerin katılacağı geniş önseçim sistemi kabul edilerek aşılabilir. Aksi halde aday belirleme yetkisi parti yönetiminde veya liderde kalırsa parti içi demokrasinin uygulanabilmesi olanaksız olacaktır.

Siyasi partilerin önseçim sistemini uygulamamasının çeşitli sebepleri vardır. Örneğin önseçimle parlamentoya gelen vekiller, daha bağımsız, daha güçlü ve güven duygusuna sahip olmaktadır. Bu vekiller, partideki oligarşik gruplara itirazsız itaat etmezler ve seçmenlerin istek ve taleplerini parti gruplarına ve parlamentoya getirebilme oranları yüksektir⁴⁰. Bu durum ise partiye egemen olmak isteyen oligarşik liderlerin işine gelmemektedir. Ayrıca, Siyasi Partiler Kanun'unun verdiği esneklik ve serbestliği sonuna kadar kullanan partilerin ve onların liderlerinin, parti içi demokrasi konusunda samimi olmadıkları da açık bir gerçektir. Aksi halde, her seferinde yasa

---

aydın kesimleri de oy kullanmalıdır" demektir. Keçeciler'e göre, "bir siyasi parti, benim önseçimlerimde üniversite profesörleri oy kullanır, Mimarlar Odası temsilcileri oy kullanır, Ticaret Odası temsilcileri oy kullanır, Ziraat Odası temsilcileri oy kullanır dese, ne mahzuru var?". KEÇECİLER, Mehmet, "Parti İçi Demokrasi Açısından Siyasi Partiler", Siyasi Partiler ve Demokrasi Sempozyumu, TESAV Yayınları, İstanbul 1995, s. 35.

39 Diğer yandan önseçime girecek adaylar bölgelerinin sorunlarıyla yakından ilgilidir. Üyeler ve delegelerle sık teması, diğer bir ifadeyle tabandan tavana doğru talepleri yerine getirebilmek kararı ve inancı hakim olduğundan, sistemin demokratik biçimde işlenmesi daha gerçekçidir. TUNCAY, s. 212.

40 İbid., s. 214.

koyucunun zorunlu hale getirdiği “önseçim” yöntemini zorunlu olmaktan çıkarıp aday belirleme yöntemlerini yozlaştırmazlardı.